

STENSBALLE LOKALHISTORISKE ARKIV

Nørrevang, Brådhusvej 50 - www.stensballe-arkiv.dk

Nr. 101- Persillekræmmeren - 2014

Provst Jens Schmidt (1740-1801)

Jens Schmidt var sognepræst i Vær Nebel sogne fra 1771 til 1799. Fra 1787 tillige som provst. Schmidts virke er bl.a. kendt fra hans dag- og regnskabsbøger over præstekaldets indtægter og præstegårdens drift. Bøger, der er ført med omhu og smuk skrift der ligger langt ud over, hvad der er normalt. Mere om Jens Schmidt, se Persillekræmmeren nr. 78.

Vær gl. præstegård, der nedbrændte i 1927. Foto ca. 1914.

Det jyske Amagerland

I Vær sogn (Det jyske Amagerland) havde hver fæstebonde i 1700-tallet en stor have ved gården med urter og frugtræer, og i udemarkerne var der en halv til hel tdr. land (2500-5500 kvadratmeter) eller mere udlagt med kartofler, rødbeder, løg og kål, og markerne var skærmet mod vind og dyr af jord- eller risgærder. På torvedage solgtes produkterne på markeder i Horsens, Vejle eller Århus eller andre fjerne købstæder. Sognet var præget af en vis velstand, også præsteembedet (med kaldsret fra Stensballegaard) hørte til de mere indbringende. En opgørelse fra 1771 af 469 jyske præsteembeder viser, at kun 8 embeder var bedre aflagt.

Vær Præstegård

Jens Schmidt måtte købe præstegården af sin forgængers enke for 450 slettedaler. Samtidig fik enken ophold i præstegården og modtog en årlig pension på 50 rigsdaler.

Præstegården var meget forfalden, og store dele af denne måtte renoveres eller bygges op på ny. Det kostede Schmidt dobbelt så meget, som han havde betalt for gården. Også rundt om gården skete der forandringer. Haven blev omlagt og udvidet. Præstegårdens jord lå i fællesskabsdrift med fæstebøndernes marker, men i 1774 og 1775 fik Schmidt jorden udskiftet af fællesskabet ved et mageskifte. Et par år senere blev det meste af jorden bortforpagtet. I stedet blev Schmidt ivrig plantnings- og havemand. I haven dyrkede han foruden alm. køkkenurter bl.a. humle, nødder, abrikoser, vin og havde desuden 15 bistader. Ved sin død efterlod han en bogsamling på 318 værker, fortrinsvis om landbrug (dengang, en ualmindelig stor samling).

Præstegårdens husholdning omfattede Schmidt og hustru, 5 børn, 4 tjenestefolk, hustruens moster og den forrige præsts enke. Om præstegården kan nævnes, at den nordre længe bestod af 34 fag, hvoraf de 16 var stuehus og en udbygning til præsteenken. Videre havde den østre længe 24 fag avlsbygninger og 18 fag til stald og vognremise. Den vestre længe

bestod af 22 fag til hestestald, karlekamre etc. Derudover fandtes der et vognhus til 4 vogne. Alt i alt en prægtig præstegård.

Præstekaldets indtægter

Indtægter kom fra Tiende enten i penge eller natura i form af korn, foder, kvæg etc., og den opkrævedes i Stensballe, Meldrup, Blirup, Haldrup, Nebel, Serridslev og Bleld hos henholdsvis 35, 6, 9, 30, 9, 21 og 10 bosteder (gårde, husmandssteder, huse). Endvidere var der indtægter (usikre) fra kollektorer ved kirkehøjtider. Til bekæmpelse af brand havde præsten ingen rettigheder. Det beroede på godheden af kirkens patron (Stensballegaard), hvad der kunne forundes. Desuden skal ”bønderne yde præsten villighed, som proprietærene ej må hindre ved opgaver såsom tørveskæring, skovhugst, udkørsel af møg, opsætning af stendiger, plantning”. En forordning af 3/5 1684.

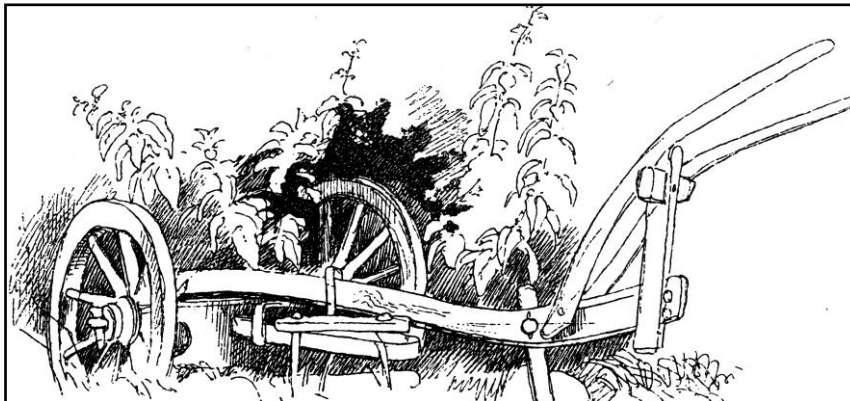
Præstegårdens drift

I fællesskabets tid omfattede præstegårdens jord: Balle mark, Meldrup lykke, Bjerre mark, Braadenhøj mark, Lykken, Serridslev mark og Stampemølletofte. Dvs., at præstegårdens jorder bestod af 95 agre på 8 lokaliteter, i alt 49 tdr., 6 skp. og 3 fdk. (ca. 25 ha).

Regnskabsbogens (296) sider var opdelt i 8 afsnit: Pløjning og såning. Brændsel, skæring af tørv, hø og græs. Høst og avl. Tærskning og opmåling. Kornets anvendelse. Avl af heste, kvæg, får og svin. Andre fra uvedkommende indtægter og udgifter. Balance-regning over udsæd, høst og tærskning.

Biografi

Jens Schmidt var født i Norge, men havde opvækst i Nysted på Lolland, hvor hans far var præst. Efter embedseksamen og et par steder som kapellan blev han præst i Vær Nebel sogne. Året efter giftede han sig med Ida Barbara Hørup. Ægteskabet fik 6 børn, hvoraf 1 døde som spæd. I 1787 blev Schmidt provst, og hans søn Henrik Christoffer Schmidt ansattes som kapellan i sognet. I 1799 gik Jens Schmidt på pension, han døde i 1801. Sønnen fortsatte i embedet, nu som sognepræst.

*Hjulploven var den tids vigtigste redskab.
Den fordrede 4-6 heste, afhængig af jordart, og 2 mand til betjeningen.
Tegning af G. Knudsen*

*Kornets tærskning udførtes med håndkraft og plejl.
Tegning af G. Knudsen.*

Provst

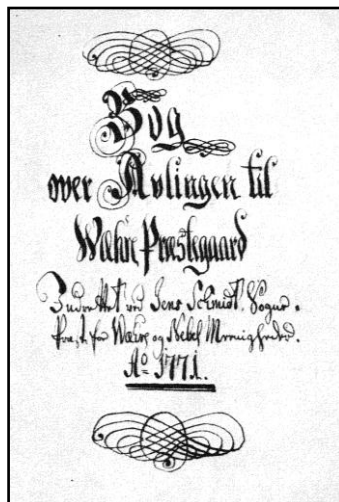
Som provst var Jens Schmidt stærkt interesseret i skolevæsenet, og virkede for at skaffe skoleholderne de bedst mulige forhold. Derimod havde han ikke stort til overs for degnestillingen. Dette fremgår af en skrivelse fra 1885, hvor han skriver: En degn er et af de unyttigste embeder, da intet er visere end at hver skoleholder mageligt kunne forrette degnens embede uden at forsømme sit eget.

Nytte af Jens Schmidts optegnelser

I: Lærer A.J. Gejlager (1878-1955) har i Aarhus Stiftsbog 1910 skrevet artiklen ”Uddrag af provst Jens Schmidts optegnelser om Vær Nebel sogne 1771-1799”. Videre har Gejlager benyttet Schmidt som nøglefigur i sin roman ”Den gamle provstegård”.

II: Arkivar Knud Prange har skrevet afhandlingen ”Bog over avlingen til Vær Præstegaard 1771-1780”, der er udgivet i 1972 af Landbohistorisk Selskab.

III. Museumsinspektør, Dr.phil. Thorkild Kjærgaard har i sin afhandling ”Den danske revolution 1500-1800 - en økohistorisk tolkning” benyttet data fra Schmidts optegnelser om kløverdyrkning, idet Vær Præstegård var et af de første steder i Danmark, der dyrkede den ukendte plante (øget planteudbytte ved kvælstofberigelse af jorden) (Bogforlaget Gyldendal 1991).

*Forside af Jens Schmidts bog om avlingen, 1771,
BOL OG BY, nr. 6, 1972.*